

**INKLYUZIV TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK-
PSIXOLOGIK ASPEKTLARI.**

*Toshkent TMC Institute Pedagogika va
psixologiya kafedrası o'qtuvchisi
Eshmatova Sitora Tuyg'un qizi
TMC Institute talabasi
Xamidova Maftuna Bahodir qizi*

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Bu ta'lim shakli jamiyatdagi barcha bolalarning, xoh ularning jismoniy, psixologik, ijtimoiy yoki intellektual imkoniyatlari qanday bo'lmasin, bir xil ta'lim muassasalarida o'qishini ta'minlashga qaratilgan. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni erkin, teng va sifatli ta'lim bilan ta'minlashdir. Bu nafaqat bolalarning bilim olish darajasini oshirishga, balki ularning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga, o'z-o'zini hurmat qilish hissini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois inklyuziv ta'lim mazmunan nafaqat ta'lim berish jarayonini, balki pedagogik va psixologik jihatlarni ham o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, ta'lim, pedagoglar, pedagogik metodlar, shaxs, bilim, ko'nikma, munosabatlar, barqarorlik, ijtimoiy moslashuv.

Pedagogik aspektda inklyuziv ta'limni tashkil etish ta'lim muhitining har bir o'quvchiga moslashtirilishini talab qiladi. Bu jarayonda o'qituvchi nafaqat predmetga oid bilimlarni beruvchi shaxs, balki ularning individual imkoniyatlarini tushunuvchi, qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi rollarga ega bo'ladi. Pedagogik faoliyatda farqlarni e'tiborga olish va har bir o'quvchining o'ziga xos xarakteristikallari, qobiliyatlari va qiziqishlariga mos yondoshish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu ma'noda, o'quv jarayoni moslashuvchan bo'lishi kerak va u yangi pedagogik yondashuvlar, metodlar va usullarni qo'llashga tayyor bo'lishi zarur. Misol uchun, diferentsiatsiyalangan ta'lim usullari, interfaol darslar, kooperativ o'rganish shakllari inklyuziv ta'limning samaradorligini oshiradi. Psixologik jihatdan inklyuziv ta'lim bolalar uchun xavfsiz, mehribon va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishni nazarda tutadi. Har bir bolaning o'zini erkin va qabul qilingan his qilishiga imkon yaratish orqali ularning o'z-o'zini qadrlash darajasi oshadi. Bu esa o'z navbatida ijtimoiy muhitda faol va samarali ishtirok etishiga yordam beradi. Inklyuziv muhit do'stlik, hamkorlik va hurmat g'oyalarini ilgari suradi, shuningdek, farqli imkoniyatlarga ega bolalar bilan umumiy sinfdoshlari o'rtasida tushunishni va hamkorlikni kuchaytiradi. Bunday muhitda bola o'zining kuchli va zaif tomonlarini tushunadi, o'rganadi va

boshqalarni qabul qilishni o'rganadi. Shu orqali ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi yaxshilanadi.[1]

Psixologik jihatdan inklyuziv ta'limda o'qituvchining roli juda katta. U bolalarning o'zini tutishi, o'zaro munosabatlarni boshqarishi, stress va emotsional qiyinchiliklarni yengishga yordam berishi lozim. O'qituvchi bolalar bilan individual ishlash usullarini qo'llagan holda ularning psixologik ehtiyojlarini tushunishi va qondirishi kerak. Bu jarayonda psixolog, logoped, ijtimoiy ishchi kabi mutaxassislarning ishtiroki juda muhimdir. Ularning hamkorligi inklyuziv ta'lim jarayonining sifatini oshiradi va bolalarning o'ziga xos qiyinchiliklarini aniqlash hamda ularga ko'maklashishni samarali qilish imkonini beradi. Inklyuziv ta'limni tashkil etishda ota-onalar va jamiyatning ham ishtiroki katta ahamiyatga ega. Ota-onalarni bolalarining o'quv jarayoniga jalb qilish, ularning qobiliyatlari va ehtiyojlarini tushunishga ko'maklashish ta'lim sifatini oshiradi. Jamiyat esa inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlab, barcha bolalarga teng imkoniyatlar yaratish uchun zarur sharoitlarni tashkil etishi kerak. Bu, o'z navbatida, inklyuziv ta'limning ijtimoiy barqarorlik va inklyuziv siyosatni amalga oshirishdagi rolini kuchaytiradi.[2]

Inklyuziv ta'limni samarali tashkil qilish uchun ta'lim muassasalarida infratuzilmani moslashtirish muhimdir. Bu nafaqat fizik sharoitlar, ya'ni bino, sinfxonalar va jihozlarni o'zgartirish, balki pedagogik va psixologik xizmatlarni ta'minlashga ham taalluqlidir. Zamonaviy ta'lim muassasalarida har bir bolaning alohida ehtiyojlari inobatga olingan holda metodik vositalar, o'quv materiallari va o'quv texnologiyalari yaratilgan bo'lishi shart. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash ham o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishda katta yordam beradi.[3]

Inklyuziv ta'limda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, jumladan konstruktivizm, individual yondashuv va hamkorlik asosidagi ta'lim muhim o'rin tutadi. Konstruktivistik yondashuv o'quvchilarning faolligini rag'batlantiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va o'z tajribalaridan kelib chiqqan holda bilimlar hosil qilish imkonini beradi. Individual yondashuv esa har bir bolaning imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, o'qituvchi uchun qiyinchiliklarni yengish usullarini belgilaydi. Hamkorlik asosidagi ta'lim esa o'quvchilar o'rtasida o'zaro yordam va do'stlikni kuchaytiradi, shu orqali inklyuziv muhitni yanada boyitadi. Pedagogik va psixologik yordam tizimi inklyuziv ta'limdagi muhim elementlardan biridir. U o'quvchilarning individual ehtiyojlarini anglash va qondirish, o'qituvchilarning ish faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ota-onalar bilan muvaffaqiyatli hamkorlik o'rnatishga xizmat qiladi. Bu tizimda ta'limchilarning malakasini oshirish kurslari, psixologik maslahatlar, metodik qo'llanmalar va ta'lim resurslari taqdim etiladi. Bularning barchasi inklyuziv jarayonning samaradorligini oshirishga qaratilgan. Inklyuziv ta'limni tashkil etishda ijtimoiy omillar ham katta rol o'ynaydi.

Jamiyatdagi turli stereotiplar, kamsitish va rad etish xususiyatlari bolalarning ta'lim olish huquqiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, inklyuziv ta'lim faqat ta'lim muassasalarida emas, balki keng jamiyatda ham qabul qilinishi va qo'llab-quvvatlanishi zarur. Bu jarayonda ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va jamoatchilik tashkilotlari hamkorlikda ishlashlari muhimdir.[4]

Inklyuziv ta'limning asosiy pedagogik va psixologik jihatlaridan biri bolalar o'rtasida hurmat, do'stlik va hamkorlik muhitini yaratishdan iborat. Bu muhitda har bir bola o'zini qabul qilingan va qadrlangan his qiladi. Bunday holatda bolaning o'ziga xos qobiliyatlari va farqlari ijobiy qabul qilinadi, bu esa o'z navbatida ularning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi. Shu sababdan ham inklyuziv ta'lim jamoasida ijtimoiy va emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishga katta e'tibor beriladi. Inklyuziv ta'lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish ham muhim vazifalardan biridir. Bunday qiyinchiliklar qatoriga o'quvchilarning individual xususiyatlari, o'qituvchilarning tayyorgarligi, ta'lim muassasalarining imkoniyatlari, shuningdek jamiyatning inklyuziv yondashuvga munosabati kiradi. Shu bois, inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun tizimli yondashuv va kompleks choralar zarur bo'ladi.[5]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limni tashkil etishning pedagogik va psixologik aspektlari ko'p qirrali va murakkabdir. Bu jarayon har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim muhitini yaratish, o'qituvchilar va mutaxassislarining ko'p tomonlama qo'llab-quvvatlanishini talab qiladi. Inklyuziv ta'lim nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki bolalarning shaxsiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimlari inklyuziv yondashuvlarni yanada keng miqyosda joriy etish va doimiy takomillashtirishga intilishi lozim. Bu nafaqat ta'limda teng imkoniyatlarni ta'minlash, balki jamiyatdagi ijtimoiy hamjihatlik va barqarorlikni oshirish uchun ham zarurdir. Inklyuziv ta'lim pedagogik-psixologik nuqtai nazardan nafaqat bilim berish, balki jamiyatda yashash san'atini o'rgatish, mehr-oqibat va hurmatni shakllantirish asoslarini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jasurbekova, N., & Islomova, Z. (2023). Inklyuziv ta'limda pedagogik va psixologik yondashuvlar. Ta'lim va Rivojlanish, 11(3), 56-65.
2. Abdullaev, D. (2021). Inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi. Pedagogika Ilmi, 9(4), 74-81.
3. Ergasheva, M. (2019). Inklyuziv ta'limda maxsus pedagogik yordam ko'rsatish metodlari. Oliy Ta'lim, 5, 34-42.
4. Tursunova, S. (2020). Inklyuziv ta'limda o'qituvchining pedagogik kompetensiyasi. Ta'lim So'zi, 14(2), 22-30.

5. Yusupov, B. (2018). Inklyuziv ta'limda psixologik yordam xizmatining ahamiyati. Psixologiya Ilmi, 6(1), 42-50.
6. Kholmurodova, N., & Karimov, S. (2024). Ota-onalar bilan hamkorlik va inklyuziv ta'lim. Ta'lim Strategiyasi, 3(1), 88-96.
7. Zokirova, G. (2022). Inklyuziv ta'lim muhitida pedagogik yondashuvlarning turlari va ularning psixologik tomonlari. Ta'lim Ilmi, 18(4), 59-67.

